

Structural-Semantic Research Of Phraseological Units With Animal Names In English And Uzbekistan

Solidjonova Raykhonabonu

Master's student of Linguistics at Kokand University

Scientific supervisor: Ph.D., Assoc. Prof. Z. Isaqova,

World Languages department, Kokand University

Annotation

This article provides a comparative analysis of the structural and semantic features of phraseological units with animal names in English and Uzbek. In the course of the research, the lexical, semantic and cultural layers of phraseologisms were studied in depth, and their role in folk thought and culture was highlighted. The results of the analysis revealed that, along with similarities in the two languages, there are significant cultural differences. The article also shows the use of these units in modern communication, problems in the translation process, and their importance in intercultural communication. The results of the research are of practical importance for translators and linguists.

Keywords: phraseology, zoophraseology, animal name, English language, Uzbek language, comparative analysis, semantics, intercultural communication.

Annotatsiya

Mazkur maqolada ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning struktur-semantik xususiyatlari taqqosiy tahlil qilindi. Tadqiqot jarayonida frazeologizmlarning leksik, semantik va madaniy qatlamlari chuqur o'rganilib, ularning xalq tafakkuri va madaniyatidagi o'rni yoritildi. Tahlil natijalarida ikki tilda o'xshashliklar bilan birga, sezilarli madaniy tafovutlar mavjudligi aniqlandi. Maqolada zamonaviy kommunikatsiyada bu birliklarning qo'llanilishi, tarjima jarayonidagi muammolar va ularning madaniyatlararo muloqotdagi ahamiyati ham ko'rsatib o'tildi. Tadqiqot natijalari tarjimonlar va tilshunoslar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi.

Kalit so'zlar: frazeologizm, zoofrazeologizm, hayvon nomi, ingliz tili, o'zbek tili, taqqosiy tahlil, semantika, madaniyatlararo kommunikatsiya.

KIRISH

Har bir til o'z milliy va madaniy tafakkuri, tarixiy tajribasi, va xalqning dunyoqarashi bilan chambarchas bog'liq bo'lgan frazeologik birliklar tizimiga ega. Ayniqsa, hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologizmlar har bir xalqning hayot tarzi, mifologiyasi va mentalitetini o'zida mujassam etadi. Ingliz va o'zbek tillaridagi bunday birliklar tilshunoslikda doimo e'tiborni tortib kelgan, chunki ular orqali nafaqat lingvistik xususiyatlar, balki madaniyatlararo farqlar va o'xshashliklarni ham ochib berish mumkin. Hayvonlarga oid frazeologik birliklar (zoofrazeologizmlar) inson tafakkurining arxaiik qatlamlariga borib taqaladi va ular orqali odamzod tabiatni, hayvonot olamini qanday idrok

etgani va uni o'zining nutqiy va madaniy hayotida qanday aks ettirganini ko'rish mumkin.

Bugungi globallashuv jarayonida turli tillar va madaniyatlar o'rtasidagi o'zaro ta'sir kuchayib borayotgan bir paytda, milliy frazeologik boyliklarning o'ziga xosligini tadqiq qilish va ularni qiyosiy tahlil etish dolzarb ahamiyat kasb etadi. Xususan, ingliz va o'zbek tillari bir-biridan uzoq turkumga mansub bo'lsa-da, ularning frazeologik sistemasida ko'plab umumiyliklar va o'ziga xos farqlar mavjud. Hayvon nomlari bilan bog'liq frazeologik birliklar ana shu umumiylik va farqlarni yoritishda muhim manba bo'lib xizmat qiladi. Chunki har ikki tilda ham hayvon obrazlari inson xarakteri, ijtimoiy

munosabatlar va axloqiy qadriyatlarni ifodalashda keng qo'llaniladi.

Mazkur tadqiqot aynan shu hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning struktur-semantik xususiyatlarini o'rganishga qaratilgan. Tilshunoslikda frazeologizmlar tizimini o'rganish an'anasi ancha uzoqqa borib taqaladi. Jumladan, ingliz adabiyotida hayvon nomlarining lingvistik xususiyatlarini o'rganishga bag'ishlangan ishlar mavjud bo'lib, ularning ayrimlari bu birliklarning semantik maydonini chuqur tahlil qiladi (Abdullajonovna, 2024). O'zbek tilshunosligida ham oxirgi yillarda zoofrazeologizmlar etimologiyasi, lingvopoetikasi va madaniy mazmuni bo'yicha bir qator tadqiqotlar olib borilmoqda (Ochildiyeva, 2025; Shavkatovna, 2025).

Tadqiqotning dolzarbligi shundan iboratki, hozirgi zamon tilshunosligida faqat frazeologizmlarning ma'nosini emas, balki ularning struktur tuzilishi va semantik mexanizmlarini qiyosiy jihatdan o'rganish orqali til va madaniyat o'zaro bog'liqligini yanada chuqur ochib berish mumkin. Bundan tashqari, bu masala tarjimashunoslik, madaniyatlararo kommunikatsiya va til o'qitish sohalari uchun ham katta amaliy ahamiyatga ega. Chunki hayvon nomlari qatnashgan frazeologizmlar ko'pincha bevosita tarjima qilib bo'lmaydigan, milliy xususiyatga ega bo'lgan birliklar sirasiga kiradi. Shu sabab, ularni struktur-semantik jihatdan qiyoslash orqali tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarni hal etish imkoniyati kengayadi.

Mazkur maqolaning asosiy maqsadi — ingliz va o'zbek tillaridagi hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning struktur-semantik xususiyatlarini qiyosiy tahlil qilish va ularning umumiy va farqli jihatlarini aniqlashdir. Shu bilan birga, hayvon obrazlarining har ikki til madaniyatida qanday semantik yuklama

bilan qo'llanishi va ular orqali qanday ijtimoiy-axloqiy qadriyatlar ifodalanishini tahlil qilish ham muhim vazifa sifatida qo'yilgan.

Tadqiqotning vazifalari quyidagilardan iborat:

- Ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlari qatnashgan frazeologik birliklarning korpusini tuzish va ularni tasniflash.
- Struktur jihatdan bu birliklarning model va andozalarini aniqlash.
- Semantik tahlil orqali hayvon obrazlarining ma'no spektrini ochib berish.
- Qiyosiy tahlil asosida har ikki til frazeologizmlarining umumiy va o'ziga xos xususiyatlarini aniqlash.
- Tarjima va madaniy kommunikatsiya nuqtayi nazaridan olingan natijalarni amaliy tavsiyalar shaklida bayon qilish.

Shuningdek, tadqiqot davomida mavjud adabiyotlarga tayanilgan holda, ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlarining lingvistik va madaniy semantikasi o'rtasidagi bog'liqliklar ochib beriladi. Bu esa frazeologik birliklarning nafaqat tilshunoslik, balki sotsiologik, psixologik va madaniyatshunoslik doirasida ham o'rganilishi zarurligini ko'rsatadi. Shu bois, mazkur maqola ingliz va o'zbek tillari frazeologiyasini qiyosiy tadqiq etishga qaratilgan avvalgi ishlarning mantiqiy davomidir va zamonaviy tilshunoslikda frazeologik birliklarning struktur-semantik tadqiqi bo'yicha yangi metodologik yondashuvlarni taklif qiladi.

ADABIYOTLAR TAHLILI

Mazkur mavzuga oid adabiy manbalarni tahlil qilish shuni ko'rsatadiki, ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarni o'rganish tilshunoslikda muhim yo'nalishlardan biri bo'lib qolmoqda. Abdullajonovna (2024) o'z tadqiqotida ingliz adabiyotida uchraydigan hayvon nomlarining lingvistik xususiyatlarini tahlil qilib, ular semantik jihatdan inson fazilatlarini, illatlari va ijtimoiy rollarni ifodalashda qanday xizmat qilishini

yoritgan. Tadqiqotda hayvon obrazlarining universal va milliy xususiyatlari ajratib ko'rsatiladi, bu esa ularning frazeologik birliklardagi rolini anglashda muhim ahamiyatga ega. Rejapov (2025) esa ingliz va o'zbek tillarida fauna va flora bilan bog'liq paremial birliklarni qiyosiy tahlil qilishga e'tibor qaratadi. Muallif hayvon nomlari orqali ifodalangan maqol va matallarni qiyoslab, ularning semantik maydoni va madaniy konnotatsiyalarini ochib bergan. Ushbu ish ayniqsa hayvon obrazlarining ikki til madaniyatida qanday aks etishini taqqoslash nuqtayi nazaridan qimmatli manbadir.

Shavkatovna o'zining "Hayvon arxisemali frazeologik birliklarning lingvopoetikasi" nomli tadqiqotida (2025) frazeologizmlarda hayvon obrazlarining poetik va estetik jihatlarini tahlil qiladi. U frazeologik birliklarning ichki semantik tuzilishini ochib berar ekan, ularning poetik ekspressivligi va estetik qiymatini ham alohida tahlil etgan. Ochildiyeva (2025) esa o'zbek tilidagi zoofrazeologizmlarning etimologik xususiyatlarini o'rgangan. U, frazeologik birliklarning tarixiy ildizlarini ochib berish orqali, ular qanday shakllanganini va qanday madaniy o'zgarishlarga uchraganini ko'rsatib beradi. Uning tahlillari orqali hayvon nomlari ishtirokidagi frazeologizmlarning o'zbek xalqining tarixiy-madaniy tafakkuridagi o'rni aniqlanadi.

Nishonova (2025) tomonidan ingliz va o'zbek tillaridagi zoonimlar ishtirokidagi frazeologik birliklar o'rtasidagi umumiylik va farqlarga e'tibor qaratilgan. Tadqiqotda muallif zoonimlar asosida shakllangan frazeologizmlarning qiyosiy tahlilini berib, ularning tarjima jarayonida yuzaga keladigan muammolarini ham ko'rsatadi. Tursin va Abisheva (2018) o'z ishida ingliz, rus va qozoq tillaridagi zoonimlar ishtirokidagi maqollarni madaniyatlararo kontekstda o'rganib, ularning lingvomadaniy xususiyatlarini ochib bergan. Bu tadqiqot, hayvon nomlari bilan bog'liq

birliklarning xalq mentaliteti va milliy qadriyatlar bilan qanday bog'liqligini anglashga yordam beradi. Abdiloyev esa o'zining maqolasida (yili ko'rsatilmagan) o'zbek va nemis tillarida hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning ifodalanishini tahlil qilib, turli til sistemalarida hayvon obrazlari qanday semantik yuklama olishini qiyoslagan.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Mazkur tadqiqotda ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlari ishtirok etgan frazeologik birliklarning struktur-semantik xususiyatlarini o'rganish uchun qiyosiy va struktur-semantik tahlil usullari qo'llanildi. Dastlab, har ikkala til korpuslaridan hayvon nomlari bilan bog'liq frazeologizmlar tanlab olindi. Tanlangan birliklar sintaktik tuzilishi, semantik maydoni va funksional xususiyatlari asosida guruhlash orqali tahlil qilindi. Frazeologik birliklarning semantik qatlamini ochish uchun komponent tahlili va sema tahlili usullari qo'llandi. Shuningdek, ularning madaniyatlararo xususiyatlarini aniqlash maqsadida kontrastiv tahlil amalga oshirildi.

NATIJALAR

O'tkazilgan tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillaridagi hayvon nomlari bilan bog'liq frazeologik birliklar o'zaro umumiylik va farqlarga ega ekanligini yaqqol ko'rsatdi. Dastlab, har ikkala tilda qo'llaniladigan frazeologizmlarning soni va ularning semantik maydonlari aniqlanib, quyidagi jadvalda umumlashtirildi:

Til	Tanlangan birliklar soni	Emotsional-semantik birliklar (%)	Madaniy-ma'noli birliklar (%)
Ingliz tili	120	65	35
O'zbek tili	105	58	42

Jadval 1. Har ikkala tilda qo'llaniladigan frazeologizmlarning soni va ularning semantik maydonlari

Jadvaldan ko'rinib turibdiki, ingliz tilida hayvon nomlari ishtirokidagi frazeologik

birliklar soni nisbatan ko'proq bo'lib, ularning asosiy qismi emotsional va ekspressiv ma'nolarni ifodalaydi. O'zbek tilida esa, bunday birliklarning madaniy va tarixiy konnotatsiyalari kuchliroq ekani kuzatildi.

Struktur jihatdan, ikki tildagi birliklar uchta asosiy model asosida guruhlashtirildi: 1) Subyekt sifatida hayvon ishtiroki; 2) Sifatlash funksiyasida qo'llanishi; 3) Mazmuniy metafora asosida shakllanishi. Masalan, ingliz tilida "as sly as a fox" (tulkidek ayyor) birligi bilan o'zbek tilidagi "tulkidek hiylakor" frazeologizmi to'g'ridan-to'g'ri semantik moslikka ega. Shu bilan birga, ayrim birliklar faqat o'z milliy madaniyatiga xos bo'lib, boshqa tilda aniq ekvivalenti mavjud emas. Masalan, o'zbek tilida "sigirdan qo'rqib, qoponga tushdi" degan birlik ingliz tilida to'g'ridan-to'g'ri muqobil topilmadi, balki "out of the frying pan into the fire" kabi umumiy ma'noda mos birliklar orqali ifodalanadi.

Hayvon nomlari ishtirokidagi frazeologik birliklarning semantik tahlili ularning ijtimoiy va madaniy stereotiplar bilan bog'liqligini ochib berdi. Quyidagi jadval buni ko'rsatadi:

Hayvon nomi	Ingliz tilidagi asosiy semantik yuk	O'zbek tilidagi asosiy semantik yuk
Fox (tulki)	Ayyoqlik, makkorlik	Ayyoqlik, hiylakorlik
Dog (it)	Do'stlik yoki haqoratli ma'no	Haqoratli, past nazar
Lion (sher)	Qahramonlik, kuch	Qahramonlik, kuch
Donkey (eshak)	Ahmoqlik, jiddiy emaslik	Mehnatkashlik, lekin kam baholanish

Jadval 2. Frazeologik birliklarning semantik tahlili ularning ijtimoiy va madaniy stereotiplar bilan bog'liqligi

Bu natijalar shuni ko'rsatadiki, ba'zi hayvonlar har ikki tilda deyarli bir xil semantik yuklama bilan qo'llanilsa ("fox",

Vol 3. Issue 1 (2026)

"lion"), boshqalari esa (masalan, "donkey" va "eshak") turlicha madaniy konnotatsiyaga ega. Ingliz tilida "donkey" ahmoqlik va past darajadagi aql bilan bog'lansa, o'zbek tilida esa "eshak" mehnatkash, ammo kamsitilgan ijtimoiy obrazni bildiradi.

Tadqiqot davomida aniqlanishicha, ingliz tilida hayvon nomlari orqali inson xatti-harakatlarini tanqid qilish va ifodalash kuchli namoyon bo'ladi. Masalan, "eat like a pig" (cho'chqadek yemoq), "blind as a bat" (ko'rqushdek ko'r) kabi frazeologizmlar inson kamchiliklarini oshkora yoritadi. O'zbek tilida esa bunday birliklar ko'proq ijtimoiy va tarixiy kontekst bilan boyitilgan: "bo'ridan qo'rqib, qamishzor aylanma" yoki "it o'z yegan joyini bilmaydi".

Tahlil natijalari, shuningdek, frazeologik birliklarning qo'llanish chastotasida ham farqlar borligini ko'rsatdi. Ingliz tilida hayvon ishtirokidagi frazeologizmlar zamonaviy ommaviy axborot vositalari va kundalik nutqda keng tarqalgan bo'lsa, o'zbek tilida ularning asosiy qo'llanish doirasi xalq og'zaki ijodi va adabiyotga taalluqlidir. Yana bir muhim natija shuki, har ikki tilda hayvon nomlari bilan bog'liq frazeologizmlar insoniyat tarixidagi qadimiy mifologik va diniy tasavvurlar bilan chambarchas bog'liq. Masalan, ingliz tilidagi "serpent" (ilon) salbiy obrazga ega bo'lib, Injildagi syujetga borib taqaladi, o'zbek tilida esa "ilon" ko'proq xavf va bexavotirlik timsoli sifatida qo'llanadi.

MUHOKAMA

O'tkazilgan tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek tillarida hayvon nomlari ishtirokidagi frazeologik birliklarning nafaqat leksik-semantik jihatdan, balki madaniy va tarixiy ildizlari jihatidan ham farqlanishini ko'rsatdi. Masalan, ingliz tilida "dog" so'zi do'stlik va sadoqatni bildiradigan holatlarda qo'llanilgan bo'lsa-da, ayrim birliklarda (masalan, "a dirty dog") salbiy ma'noga ega. O'zbek tilida esa "it" so'zi asosan past baholovchi ma'noda qo'llanadi. Bu tafovut har bir til va madaniyatda hayvon obrazlari

qanday talqin etilishi milliy tafakkur bilan uzviy bog'liq ekanligini tasdiqlaydi. Shuningdek, o'zbek tilida frazeologizmlarning ko'plab birikmalari xalq og'zaki ijodining mahsuli bo'lib, ularning shakllanishida milliy urf-odatlar, tarixiy voqealar va hayot tarzi muhim rol o'ynagan. Ingliz tilida esa ko'plab zoofrazeologizmlar Bibliyadagi syujetlar, antik mifologiya va o'rta asr adabiyotidan olingan. Tadqiqotda aniqlangan yana bir muhim jihat — bu frazeologik birliklarning zamonaviy nutqdagi qo'llanish chastotasi. Ingliz tilida ular keng qo'llanilayotgan bo'lsa, o'zbek tilida ba'zilar faqat adabiy va folklor matnlarida uchraydi. Mazkur natijalar ikkala tildagi frazeologizmlarning tarjimasi va taqqosiy o'rganilishi davomida madaniyatlararo kommunikatsiyada muhim ahamiyatga ega bo'lishini ko'rsatadi. Chunki to'g'ri talqin va ekvivalent topish uchun faqat lug'aviy emas, balki madaniy kontekstni ham hisobga olish zarur.

XULOSA

Tadqiqot jarayonida ingliz va o'zbek tillaridagi hayvon nomlari ishtirokidagi frazeologik birliklar semantik, struktur va madaniy jihatdan tahlil qilindi. Olingan natijalar shuni ko'rsatdiki, ikki tilda ko'plab umumiyliklar mavjud bo'lsa-da, ular orasida muhim milliy va madaniy tafovutlar ham bor. Ayniqsa, ayrim hayvon obrazlari har bir tilda turlicha semantik yuklama va emotsional rangga ega bo'lib, bu ularning tarixiy va madaniy kontekstiga bog'liq. Tadqiqot zoofrazeologizmlarning tarjimasi, taqqosiy o'rganilishi va ularning zamonaviy kommunikatsiyadagi o'rnini chuqurroq anglash uchun muhim zamin yaratdi. Bu natijalar, ayniqsa, tarjimonlar, tilshunoslar va madaniyatshunoslar uchun amaliy ahamiyat kasb etadi. Kelgusida mazkur mavzuni kengaytirish maqsadida boshqa tillar (masalan, rus, turk, nemis) bilan qiyosiy tahlil o'tkazish va zoofrazeologizmlarning zamonaviy media

va internet tilida qanday rivojlanayotganini o'rganish tavsiya etiladi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

- Abdullajonovna, M. R. (2024). INGLIZ ADABIYOTIDA UCHRAYDIGAN HAYVON NOMLARINING LINGVISTIK XUSUSIYATLARI. STUDYING THE PROGRESS OF SCIENCE AND ITS SHORTCOMINGS, 1(1), 101-105.
- Rejapov, A. A. (2025). INGLIZ VA O'ZBEK TILLARIDAGI FAUNA VA FLORA BILAN IFODALANGAN PAREMALARNING QIYOSIY TAHLILI. Экономика и социум, (1-2 (128)), 424-427.
- Shavkatovna, I. D. HAYVON ARXISEMALI FRAZEOLGIK BIRLIK LARNING LINGVOPOETIKASI. ЯНГИ ЎЗБЕКИСТОН: ИННОВАЦИЯ, ФАН ВА ТАЪЛИМ 7-ҚИСМ, 17.
- Ochilidiyeva, Z. (2025). O 'ZBEK TILIDAGI ZOO FRAZEOLGI ZMLARNING ETIMOLOGIK XUSUSIYATLARI. Академические исследования в современной науке, 4(3), 145-148.
- Нишонова, С. (2025). Phraseological units with zoonyms in English and Uzbek languages. Лингвоспектр, 1(1), 126-131.
- Турсын, Н. Б., & Абишева, С. К. (2018). Cross-cultural Peculiarities Of English, Russian And Kazakh Proverbs With Zoonyms. In Лингводидактика и межкультурная коммуникация: актуальные вопросы и перспективы исследования (pp. 392-398).
- Abdiloyev, S. O. Expression of Some Phraseological Units of Zoonyms in the Uzbek and German Languages. Pindus Journal of Culture, Literature, and ELT.